



docententraining

# 'OMGAAN MET TABOES'

Bespreekbaar maken van  
homoseksualiteit in het  
voortgezet onderwijs

project voor het vmbo Nederlands / Mens & Maatschappij

**empowerment** lifestyle services

---

# DOCENTENTRAINING

## 'OMGAAN MET TABOES'

### DEEL 1

### INTRODUCTIE (10 minuten)

#### Algemene inleiding

Uit recente onderzoeken blijkt dat islamofobie, antisemitisme en homofobie onder vmbo-scholieren nog steeds moeilijke taboeonderwerpen zijn. Ze roepen vaak nogal wat emoties op, en veel jongeren laten zich in hun opvattingen en oordelen door die emoties leiden. Het is belangrijk dergelijke emoties niet uit de weg te gaan. Voor een behandeling van een 'taboeonderwerp' kunnen docenten niet volstaan met leerdoelen op het cognitieve domein. Juist bij de behandeling van controversiële en gevoelige onderwerpen, is het belangrijk doelen te stellen in het zogeheten 'affectieve domein', waarin jongeren leren omgaan met emoties en met de ontwikkeling van waarden.

#### Opzet docententaining

Deze training is ontwikkeld voor docenten in het vmbo. In de training leren zij op adequate wijze taboeonderwerpen als islamofobie, antisemitisme en homofobie in de klas aan de orde te stellen. Daarbij oefenen ze hun vaardigheden in het omgaan met soms emotioneel sterk beladen reacties en uitingen van leerlingen.

De training is oorspronkelijk opgezet als een aanvulling op het pakket bij het derde deel van 'Vrienden zonder grenzen'. Daarin staan de onderwerpen 'interreligiositeit' en homoseksualiteit centraal. Veel van de voorbeelden in deze reader gaan over deze onderwerpen. Maar ze zijn makkelijk om te zetten naar andere gevoelige onderwerpen, zoals islamofobie, antisemitisme en homofobie

Na een theoretische inleiding, gaat de training met name in op wat een docent kan doen om leerlingen aan te spreken op hun vaardigheden in het 'affectieve domein', en ze te helpen deze vaardigheden verder te ontplooiën. De oefeningen in deze reader zijn in eerste instantie bedoeld om bij de deelnemende docenten zelf een aantal denkprocessen bloot te leggen en hen vaardigheden aan te leren om met dergelijke processen bij leerlingen om te kunnen gaan. De oefeningen zijn, al dan niet aangepast, ook bruikbaar in de klas.

	Thema	Tijd	Onderwerpen
Deel 1	Introductie	10 min.	Kennismaking Doelen training Opzet training
Deel 2	Reflectie en theorie	45 min.	Zichtbare/onzichtbare discriminatie Een model voor doelen in het affectieve domein
Deel 3	'Wat doe je met emoties?'	45 min.	Het model van Kratwohl: Aandacht Interesse
Deel 4	'Omgaan met identiteit'	25 min.	Positioneren van de eigen mening: Waardering
Deel 5	'Hoe kom je tot een debat?'	25 min.	Uitwisseling over individuele waarden: in vijf stappen via dialoog naar debat Vaardigheden van de docent
Deel 6	Vragen en afronding	10 min.	Beantwoorden van eventuele vragen Afronding van de training: Reader doornemen

figuur 1

## Gebruik van 'je' in plaats van 'u'

Sociale afstand (en als 'tegenhanger' sociale steun) is van invloed op een open sfeer, in een training of bijvoorbeeld in een klas. Hoe groter de sociale afstand tussen mensen, des te geringer de kans dat zij in alle openheid kunnen spreken over persoonlijke zaken. Het gebruik van het formele 'u', kan leiden tot zo'n grotere sociale afstand. Om deze reden is ervoor gekozen in de training en in deze reader 'je' en 'jij' te gebruiken.

Overigens blijft het ieders persoonlijke keuze of en in hoeverre men over persoonlijke zaken wil praten. Een 'open sfeer' biedt er de ruimte voor. Het is geen verplichting.

## DEEL 2

# REFLECTIE EN THEORIE (45 minuten)

### Onzichtbare discriminatie

Racisme is een vorm van zichtbare discriminatie, omdat zij is gebaseerd op duidelijk te onderscheiden (uiterlijke) kenmerken. Onzichtbare discriminatie heeft betrekking op aspecten die niet direct zichtbaar zijn. Iemand die joods, moslim of homoseksueel is, of die bijvoorbeeld een onzichtbare handicap heeft, heeft de keuze om dit aspect van zijn of haar persoon wel of niet te tonen. Die keuze is echter vaak niet vrij, omdat mensen bang kunnen zijn voor de gevolgen van het tonen van het 'onzichtbare' deel van zichzelf. Dat geldt vooral sterk voor homoseksualiteit.

Bij het behandelen van taboeonderwerpen is het belangrijk om eerst stil te staan bij onzichtbare discriminatie. Wat betekent het om buiten de groep te vallen? Of gaat het er eerder om dat mensen zichzelf buiten de groep plaatsen? Wanneer praat je ergens wel over en wanneer niet? En belangrijker nog: waaróm praat je er niet over?

Veel mensen - en dat geldt zeker ook voor jongeren - hebben eigenlijk nog nooit stil gestaan bij dit soort vragen. En juist hier ligt de sleutel van vooroordelen tegen en discriminatie van bijvoorbeeld joden, moslims, mensen met een niet-heteroseksuele voorkeur of mensen met een onzichtbare handicap.

De volgende oefening is bedoeld om deelnemers te laten ervaren hoe het is tot een 'minderheid' te behoren:

### Oefening 1 IK/IK NIET spel

**Doel** Deelnemers ervaren op verschillende niveaus wat het betekent deel uit te maken van een minderheid.

**Tijdsduur** 30 minuten

**Stap** Actie trainer

- 1 De trainer maakt een lijst met vragen voor het spel. De vragen moeten zeer uiteenlopend zijn, van neutraal tot (enigszins) 'shockerend':
  - 'Wie heeft er wel eens gerookt in zijn/haar leven?'
  - 'Wie lust er graag spruitjes?'
  - 'Wie zou wel naar een café of disco voor homomannen gaan?'
  - 'Wie heeft er wel eens zwartgereden in het openbaar vervoer?'
  - 'Wie heeft wel eens gezoend met iemand van een ander geloof?'

---

Er zijn natuurlijk velerlei vragen mogelijk, waaronder verschillende over geloof, liefde, relaties en seksualiteit. De vragen beginnen redelijk 'neutraal', maar later in het spel zitten er steeds meer pittige vragen tussen, afgewisseld met 'neutrale' vragen. Voorbeelden van pittige vragen:

Wie bezoekt er wel eens sekssites op internet?

'Wie heeft er wel eens iemand beoordeeld op zijn of haar afkomst?'

'Wie heeft er wel eens intiem gezoend met iemand van het eigen geslacht?'

'Wie gebruikt er wel eens drugs?'

'Wie heeft er wel eens onveilige seks gehad met iemand met wie je geen relatie had?'

- 2 De trainer hangt aan de ene kant van de ruimte een vel met het woord 'IK', en aan de andere kant een vel met 'IK NIET'.
- 3 De trainer leidt het spel in:  
'Je mag tijdens het spel niet onderling spreken.'  
'Je geeft antwoord op de vragen die ik stel door of bij het vel met 'IK' te gaan staan of bij 'IK NIET.'  
'Neutraal blijven in dit spel is niet mogelijk; je moet een kant kiezen.'  
'Je mag trouwens wel 'liegen'.  
'Als je bij "jouw" antwoord staat, kijk je wie ook aan jouw kant staat en wie aan de andere kant.'  
'Je onthoudt welk gevoel je hebt bij het kiezen van een antwoord en vervolgens bij de positie die je inneemt als je daadwerkelijk bij jouw antwoord staat.'
- 4 De trainer leest de vragen voor. Speel zelf ook mee en maak je eigen keuze bij elke vraag.
- 5 Niemand wordt gedwongen 'eerlijk' te zijn. De laatste vraag luidt:  
'Wie heeft er tijdens het spel minimaal één keer gelogen?'  
Ga zelf bij het antwoord 'IK' staan om zo voor de deelnemers ruimte te creëren om deze vraag in elk geval eerlijk te beantwoorden.
- 6 Nabespreking:  
Na afloop stelt de trainer de volgende vragen:  
'Wat voelde je tijdens de oefening?'  
'Is je iets opgevallen tijdens de oefening? '  
'Was je ergens door verrast?'  
'Welke vragen vond je moeilijk te beantwoorden, en waarom?'  
'Waarom zouden mensen niet altijd eerlijk zijn in hun antwoorden op gevoelige vragen?'
- 7 Uitleg spel:  
Leg uit dat het erom gaat dat de deelnemers zien hoe de mensen over de ruimte verdeeld raken en wat voor hen persoonlijk het (gevoelsmatige) gevolg is van hun keuze. Bij elke stelling/vraag is er (waarschijnlijk) een nieuwe verdeling te zien. Tijdens dit spel kunnen deelnemers ervaren hoe het is om een 'afwijkende' identiteit te hebben, die (soms) in hun leven voor een belangrijk deel verborgen blijft.
- 8 Koppeling naar gebruik met leerlingen:  
De trainer vraagt naar de mening van de deelnemers over de bruikbaarheid van het spel op school:  
'Is deze oefening ook voor jullie leerlingen te gebruiken?'  
'Welke aanpassingen zou je mogelijk nodig hebben om het spel geschikt te maken?'  
'Welke vaardigheden zou jezelf nog willen verbeteren om deze oefening te doen met leerlingen?'

Na de oefening bespreekt de trainer kort twee thema's op een meer theoretisch niveau: hoe werkt discriminatie, en wat is het belang van het aanspreken van jongeren in het 'affectieve domein'?

---

## Het proces van discriminatie

Discriminatie is het gevolg van een proces van afwijzing, dat uiteindelijk kan leiden tot een vicieuze cirkel. Als mensen op een of meerdere aspecten 'afwijken', zullen veel anderen daar een zekere vrees voor hebben. Deze eerste emotie (angst) kan leiden tot een **afwijzende houding** en een **selectieve waarneming** van de ander. De **afwijzende houding** leidt vervolgens tot uitsluitend gedrag, met als resultaat soms zelfs concrete uitsluiting. Vormen van **uitsluitend gedrag**:

- sociale afstand bewaren
- ontzeggen van rechten
- pesten
- bepaalde gedragingen van de ander verbieden
- geweld

Het uitsluitend gedrag leidt vervolgens weer tot het slechts gedeeltelijk waarnemen. En dat leidt weer tot stereotyperen van een afwijkende identiteit of van gedrag dat als afwijkend wordt bestempeld. Het stereotiepe beeld leidt tot extra selectieve waarneming. Dit brengt een vicieuze cirkel op gang. Discriminatie is daarom een zichzelf versterkend proces.

## Wat is het affectieve domein?

De onderwijskundige D.R. Kratwohl heeft een model ontwikkeld om stapsgewijs leerdoelen te bereiken. In dit model zijn de doelen hiërarchisch geplaatst in drie domeinen:

- het psychomotorische domein: handvaardigheden en fysieke vaardigheden
- het cognitieve domein, met leerdoelen voor 'weetjes' en kennis
- het affectieve domein, met doelen op het terrein van emotionele ontwikkeling en waardenontwikkeling

Bij de behandeling van taboeonderwerpen is vooral het affectieve domein van groot belang. Volgens het model van Kratwohl zetten leerlingen in dit domein vijf grote stappen:

- **Aandacht:** leerlingen moeten positieve aandacht hebben voor het onderwerp. Het gaat hier nog om 'passieve aandacht'.
- **Interesse:** leerlingen zetten de stap van aandacht naar interesse voor het onderwerp. Interesse is een intrinsieke motivatie; het gaat hier dus om 'actieve aandacht'.
- **Waardering:** in de derde stap ontwikkelen leerlingen een eigen mening over het onderwerp; positief of negatief. Het gaat er niet om leerlingen een bepaalde mening op te dringen, maar te werken aan 'waardenoriëntatie'.
- **Organisatie:** vanuit een eigen mening over een onderwerp, kunnen leerlingen gaan bouwen aan een samenhangend systeem van waarden. Die samenhang maakt het mogelijk ook in nieuwe situaties te reageren op bepaalde taboeonderwerpen.
- **Karakterisering:** uiteindelijk leidt het leerproces in het affectieve domein tot een duidelijke karakterisering van de omgang met (nieuwe) onderwerpen. Leerlingen kunnen hun eigen mening en de eigen waarden consequent in gedrag omzetten.

In het onderwijs veronderstelt men meestal dat leerlingen binnen de klassensituatie slechts de eerste drie stappen in het affectieve domein kunnen zetten, zeker waar het gaat om taboe-onderwerpen. Het zou in dat geval goed zijn zich vooral te concentreren op 'aandacht' (bijvoorbeeld via een kennismaking met een thema als homoseksualiteit), 'interesse' (door leerlingen te stimuleren zelf te gaan nadenken over dit onderwerp) en 'waardering' (door leerlingen te vragen een eigen mening te ontwikkelen). De vierde stap impliceert dat leerlingen via de 'organisatie' van een samenhangend systeem van waarden een positieve attitude over het betreffende taboeonderwerp weten te verwerven. Met de laatste stap zouden zij deze positieve houding vervolgens moeten zien te generaliseren naar andere taboeonderwerpen ('karakterisering'), om zo te komen tot een werkelijk vrije keuze. Het bereiken van deze twee laatste leerdoelen is in het kader van het onderwijs in de meeste gevallen inderdaad wellicht te hoog gegrepen.

## DEEL 3

# 'WAT DOE JE MET EMOTIES?'

(45 minuten)

Leerlingen kunnen vrij direct reageren op een door de docent aangereikt taboeonderwerp. Zo'n onderwerp roept bovendien ongetwijfeld emoties op. Het is goed de leerlingen deze emoties te laten uiten, maar zeker niet zonder meer. Het is belangrijk samen met de leerlingen na te gaan waar hun emoties vandaan komen: welke gedachten en ideeën zitten er achter bepaalde emoties, en hoe reëel zijn deze? Om dat goed te kunnen doen, is het belangrijk dat docenten enkele vaardigheden goed ontwikkelen. Ze moeten leerlingen met gepast respect benaderen, ongeacht hun uitlatingen (voor zover deze althans binnen de algemeen geaccepteerde en eventuele wettelijke grenzen vallen). Maar het gaat niet om het klakkeloos aanvaarden van elke willekeurige uiting. Het is de bedoeling leerlingen te stimuleren inzicht te verwerven in de achtergronden van hun opvattingen, ideeën en waarden. Daarvoor heeft een docent twee instrumenten tot zijn of haar beschikking: verhelderende vragen stellen en het zogeheten 'spiegelen'.

### Verhelderende vragen stellen:

Hierbij gaat het om 'neutrale' vragen die een uiting of een standpunt van de leerling moeten verduidelijken. Het gaat om open vragen als:

- Wat bedoel je precies met...?
- Kun je uitleggen waarom je dit zegt?

### Spiegelen:

Veel uitspraken die mensen doen over taboeonderwerpen hebben een onderliggende boodschap of zijn gebaseerd op een onderliggend (voor)oordeel. Door een uiting van een leerling in andere bewoordingen weer 'terug te geven', kan een docent nagaan wat die boodschap of dat (voor)oordeel is, en of de leerling wel echt zelf achter zijn of haar eigen bewering staat. Het is ook mogelijk een bepaalde uiting van een leerling te spiegelen naar de rest van de klas. De docent geeft dan in andere bewoordingen weer wat de leerling heeft gezegd en vraagt de klas of zij het hiermee eens zijn of eventueel andere ideeën hebben. Let op: het gaat niet om een discussie over 'goed' of 'fout', maar om het verhelderen van achtergronden bij bepaalde uitingen. Zeker bij 'controversiële' thema's is het belangrijk in het groepsgesprek steeds bij dit doel van verheldering te blijven, en niet nu al in discussie te gaan. In een volgende fase is een zinvolle discussie mogelijk, waarbij leerlingen het onderwerp onderling kunnen bespreken met inbegrip van een beter inzicht in de achtergronden bepaalde opvattingen of ideeën (zie ook deel 5 van de training). De onderstaande oefening 'dwingt' deelnemers na te denken over waarom zij bepaalde uitspraken doen, of waar zij bepaalde oordelen op baseren:

## Oefening 2 Achterhoofdendiscussie

**Doel** Deelnemers hebben inzicht in de gedachten achter bepaalde uitingen of oordelen van zichzelf en anderen.

**Tijdsduur** 30 minuten

**Stap** Actie trainer

- 1 De trainer maakt een set met kaartjes met steeds een uitspraak, vraag of reactie die betrekking heeft op een taboeonderwerp. Er mogen 'shockerende' uitspraken tussen zitten; dit komt de oefening ten goede. Enkele voorbeelden over het thema homoseksualiteit:  
'Homo's denken alleen maar aan anale seks!'  
'Homo's kennen geen trouw en fladderen van de ene naar de andere man!'  
'Lesbo's zijn vrouwen die de juiste man gewoon nog niet hebben ontmoet!'  
'Homoseksuele stelletjes kennen toch ook een mannetje en een vrouwtje?!'
- 2 De trainer legt de deelnemers uit dat tijdens de oefening af en toe dingen gezegd kunnen én mogen worden die misschien indruisen tegen het fatsoensgevoel (of tegen de gedragsregels op school). De trainer legt uit dat dit voor deze oefening juist goed is.
- 3 De trainer legt uit wat 'spiegelen' is. De volgende soort vragen zijn geschikt om te spiegelen:  
'Waar heb je deze informatie vandaan?'  
'Hoe kom je bij dit idee?'  
'Hoe komt het dat je zo fel op dit onderwerp reageert?'  
Door het doorvragen dwingt de trainer de deelnemer als het ware om na te denken over wat deze gezegd heeft. Zo kan de deelnemer zichzelf eventueel corrigeren of inzien dat zijn of haar mening op vooroordelen berust. De rol van de gespreksleider blijft in eerste instantie beperkt tot het stellen van neutrale vragen.
- 4 De trainer verdeelt de groep in drietallen. In elk drietal krijgen de deelnemers afwisselend de rol van 'aangever', 'spiegelaar' en 'waarnemer'. De eerste brengt een opmerking of stelling op een van de kaarten in en licht deze in eigen woorden toe. De tweede probeert al spiegelend de achtergronden bij de opmerking en de toelichting te verhelderen. De waarnemer kijkt toe en noteert wat hij of zij mogelijk anders zou doen en waarom.
- 5 Speel ten minste zes rondes, zodat iedereen in het drietal minstens twee maal elke rol heeft gehad. Meer rondes spelen vergroot de kans dat de vaardigheid beklijft.  
Na iedere ronde mag eerst de spiegelaar aangeven hoe hij of zij het vond gaan, waarna het de beurt is aan de aangever. Tot slot geeft de waarnemer weer wat hij of zij gezien heeft en welke suggesties hij of zij de spiegelaar wil meegeven.
- 6 De trainer loopt tijdens de oefening rond en luistert kort naar de discussies in de drietallen. Daar waar nodig stuurt hij of zij bij of geeft verdere uitleg.
- 7 Nabespreking:  
De trainer vraagt de deelnemers hoe zij de oefening hebben ervaren. Heeft het spel tot het resultaat geleid wat zij ervan hadden verwacht?
- 8 Koppeling naar gebruik met leerlingen:  
De trainer vraagt naar de mening van de deelnemers over de bruikbaarheid van het spel op school:  
'Is deze oefening ook voor jullie leerlingen te gebruiken?'  
'Welke aanpassingen zou je mogelijk nodig hebben om het spel geschikt te maken?'  
'Welke vaardigheden zou jezelf nog willen verbeteren om deze oefening te doen met leerlingen?'

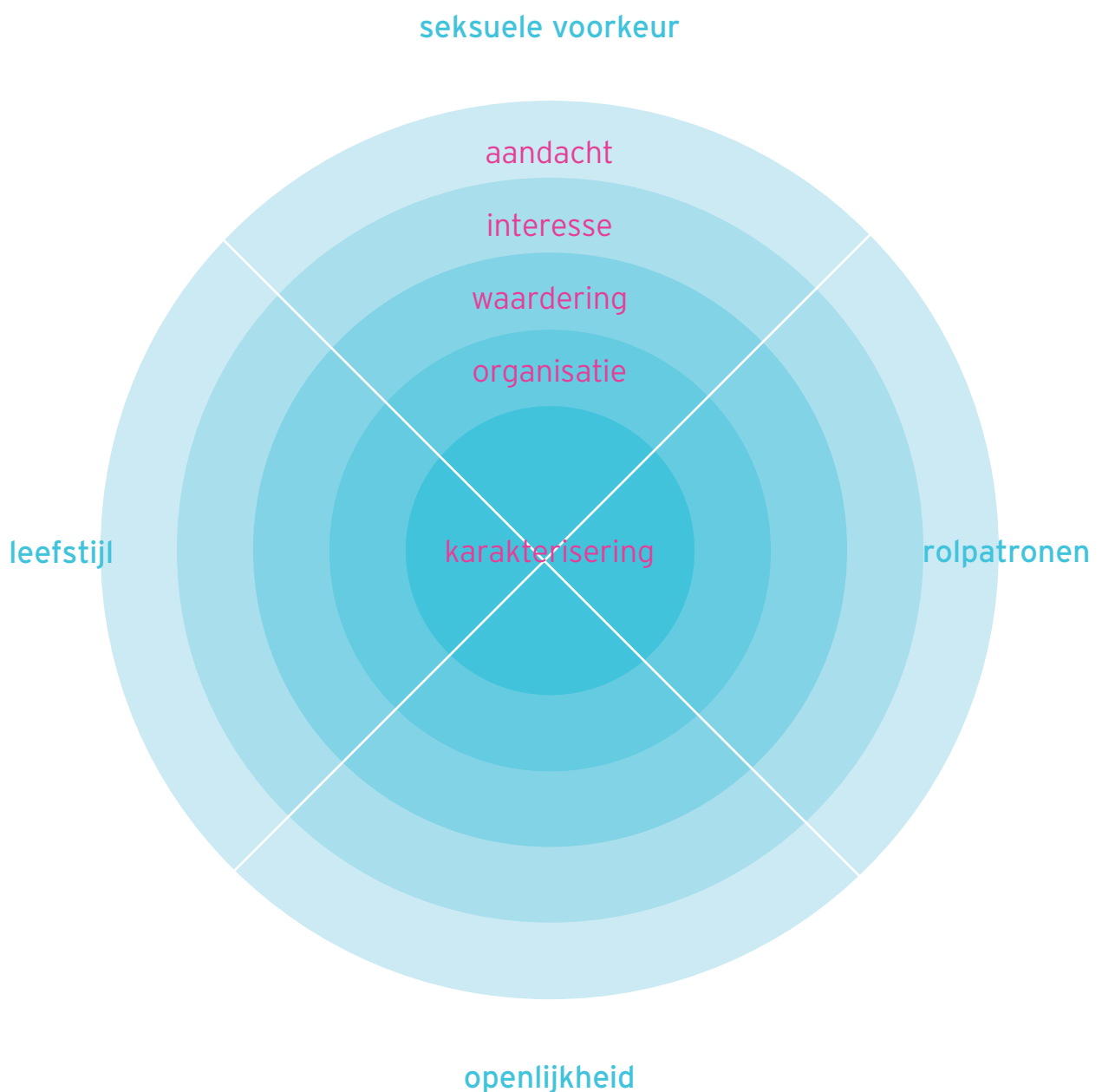


---

## Elementen uit het model van Kratwohl: aandacht en interesse

Door het ter discussie brengen van een taboeonderwerp kan een docent bij leerlingen waarschijnlijk de aandacht al grijpen. Hun reacties zijn vervolgens te zien als signalen van interesse. Deze interesse hoeft overigens niet bij voorbaat altijd positief te zijn. Ook negatieve uitlatingen zijn immers uitingen van interesse voor het onderwerp. Leerlingen zijn kennelijk geïnteresseerd genoeg om zich een mening over het onderwerp te vormen of er een uitlating over te doen.

Sommige leerlingen zetten met deze oefening zelfs al de derde stap: 'waardering'. Door middel van de discussie nodigt de docent ze immers uit tot het nadenken over de eigen mening en het eventuele vooroordeel wat daaraan ten grondslag kan liggen. Dit inzicht leidt mogelijk tot een herziening van een bepaalde opvatting en een omslag naar een positieve mening en/of houding ten opzichte van het besproken taboeonderwerp.



## DEEL 4

# 'OMGAAN MET IDENTITEIT' (25 MINUTEN)

Veel jongeren vertalen een 'afwijkend' kenmerk (bij voorbeeld moslim, jood of homoseksueel zijn) naar een totale identiteit. Daarmee gaan ze voorbij aan alle andere facetten die de identiteit van een mens vormen. Het is goed leerlingen te laten ervaren dat iemands identiteit uit meer bestaat dan alleen dat ene facet. Daarbij is het belangrijk de vraag te stellen of je altijd voor je identiteit kunt of mag uitkomen.

Wanneer het woord 'identiteit' ter sprake komt bij een taboeonderwerp als homoseksualiteit, kan de docent negatieve reacties verwachten. Hoe ga je als docent hiermee om? Spreek je deze negatieve reacties tegen of ga je de reacties vanuit de klas juist spiegelen om zodoende de leerlingen te laten inzien wat ze zeggen? Hiermee goed omgaan vergt het bewaren van een delicaat evenwicht.

De volgende oefening is bedoeld om het concept 'identiteit' te onderzoeken en een persoonlijke plaats te geven:

### Oefening 3 Identiteit

**Doel** Deelnemers zijn zich bewust dat ieders identiteit persoonlijk is, ook al behoort men tot een bepaalde groep.  
Deelnemers weten dat identiteit door veel factoren wordt beïnvloed.  
Deelnemers staan stil bij de vraag of iedereen zijn of haar eigen identiteit 'mag' tonen.

**Tijds-  
duur** 60 minuten

**Stap** Actie trainer

- 1 De trainer zorgt dat hij voldoende oefenbladen heeft voor iedere deelnemer (zie [figuur 2](#)), plus materiaal om de oefenbladen te kunnen ophangen.
- 2 De trainer start een inleidend gesprek over het concept 'identiteit':  
'Wat is identiteit?'  
'Hebben mensen die tot dezelfde groep behoren ongeveer dezelfde identiteit?'
- 3 De trainer legt uit wat de bedoeling van de oefening is:  
'Vul het bovenste deel van het invulblad in door zeven kenmerken van jezelf op te schrijven. Denk niet te lang na, maar noteer wat in je opkomt.'

---

'Vul nu de "toren" van vakjes in (één kenmerk per vakje). Zet het minst belangrijke kenmerk onderaan en het belangrijkste boven. Zo krijg je een toren die jouw identiteit weergeeft.'  
'Belangrijk is dat jullie de oefening individueel doen. Uiteraard vult iedereen zijn of haar invulblad anoniem in.'

- 4 De trainer neemt alle invulbladen in en hangt ze zelf op. Zo komt de anonimiteit minder in gevaar.
- 5 De deelnemers bekijken de 'identiteitstorens'.
- 6 De trainer leidt vervolgens een discussie over 'identiteit', met gebruikmaking van de techniek van het spiegelen. Mocht de discussie niet vanzelf op gang komen, kan de trainer de volgende vragen stellen. Vraag vooraf enkele deelnemers of ze bereid zijn tot een toelichting op hun invulblad:  
'Wat valt op?' (Dat de torens erg verschillend zijn.)  
'Waarom heb je een bepaalde eigenschap bovenaan gezet?'  
'Waarom heb je een bepaalde eigenschap onderaan gezet?'  
'Als je naar je eigen toren kijkt, tot welke groep behoor je dan? Geef eens een naam aan de identiteit die volgens jou bij deze groep hoort?' (Voorbeelden: Nederlander, Marokkaan, moslim, hetero, jongere, allochtoon, rijk, modern, Europeaan, et cetera.)  
'Kan iemand met een andere identiteit toch tot jouw groep behoren?'  
'Kun je respect opbrengen voor iemand als een van de componenten van diens identiteit je niet aanstaat?'  
'Mag je de alle componenten van je identiteit tonen?' (Mag je je Marokkaan-zijn tonen, mag je je moslim- zijn tonen, en mag je ook je homo-zijn tonen?)
- 7 Nabespreking:  
'Identiteit is iets unieks. Iedereen heeft een andere, persoonlijke identiteit - ook al behoor je tot een groep die zegt dezelfde identiteit te hebben.'  
'Iedereen geeft een ander gewicht aan de kenmerken die de identiteit opbouwen.'  
'Dit is een belangrijk inzicht. Veel mensen trekken al snel conclusies op de meest zichtbare of aansprekende kenmerken (zoals geloof, etnische achtergrond, seksuele voorkeur et cetera), en die hoeven voor die specifieke persoon niet de meest relevante aspecten van zijn of haar identiteit te zijn. Dergelijke "snelle conclusies" zijn vooroordelen.'  
'Iedereen is anders ten opzichte van de ander. Wat maakt dat je voor de een wel respect kunt opbrengen en voor de ander niet?'  
'Je kunt respect opbrengen voor iemands identiteit, ook al kun je zijn handelingen of gedrag misschien niet begrijpen of goedkeuren. Bijvoorbeeld: homoseksuele handelingen keur je misschien af, maar iemand voor wie homoseksualiteit onderdeel is van zijn of haar identiteit, kun je nog wel respecteren. Identiteit is en slotte groter dan alleen de seksuele voorkeur. Je respecteert iemand(s identiteit), en niet een onderdeel van iemand(s identiteit).'
- 8 Koppeling naar gebruik met leerlingen:  
De trainer vraagt naar de mening van de deelnemers over de bruikbaarheid van het spel op school:
  - 'Is deze oefening ook voor jullie leerlingen te gebruiken?'
  - 'Welke aanpassingen zou je mogelijk nodig hebben om deze oefening geschikt te maken?'
  - 'Welke vaardigheden zou jezelf nog willen verbeteren om deze oefening te doen met leerlingen?'

---

## > BOUW JE EIGEN IDENTITEITSTOREN

Schrijf hieronder zeven kenmerken of eigenschappen die typerend zijn voor jouw persoonlijkheid.  
(Wie ben je? Wat doe je? Waar houd je van? Wat motiveert je? Et cetera.)

1
2
3
4
5
6
7

figuur 2

Zet de kenmerken of eigenschappen vervolgens in de 'toren' hieronder: de belangrijkste komt bovenaan te staan en de minst belangrijke onderaan.

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## Elementen uit het model van Kratwohl: waardering

Als een docent deze oefening in de klas doet, kan hij of zij leerlingen laten inzien dat de identiteit van een mens uit veel facetten bestaat. Iedere mens heeft eigenschappen waar een ander zich in meer of mindere mate makkelijk bij kan voelen. Daar tegenover staat elke ander ongetwijfeld over een aantal zaken precies hetzelfde zal denken als jijzelf. Dat besef maakt het mogelijk respect op te brengen voor mensen die er andere meningen of levensstijlen er op na houden. Vanuit het gemeenschappelijke is het immers veel makkelijker over identiteit te praten dan vanuit hetgeen waarin mensen verschillen. De docent kan dus beter niet in eerste instantie ingaan op allerlei verschillen in opvattingen, ideeën en waarden, maar zou eerst met de leerlingen moeten kijken naar waar ze het wél over eens zijn. Zo'n aanpak dringt leerlingen niet een bepaalde mening op, maar helpt ze te werken aan hun eigen 'waardenoriëntatie'.

## DEEL 5

# 'HOE KOM JE TOT EEN DEBAT?'

## (25 MINUTEN)

Steeds vaker zetten docenten het debat of de groepsdiscussie als onderwijsmiddel in. Daaraan zijn zekere risico's verbonden. Als een discussie niet uitstijgt boven het over en weer poneren van eigen meningen en standpunten zonder echt naar elkaar te luisteren, is er geen sprake van debat maar van een woordenstrijd. Het is belangrijk het middel zo in te zetten dat er een dialoog ontstaat: een open discussie waarin de deelnemers luisteren naar meningen en standpunten van elkaar.

Het is aan de docent om een discussie zo vorm te geven dat de groep niet meteen in een woordenstrijd verzandt maar tot een dialoog weet te komen.

Welke rol heeft de docent in het mogelijk maken van een zinvolle discussie, en hoe hanteert hij of zij een eventueel heftige discussie tussen leerlingen met verschillende meningen? Het voeren van een vruchtbaar debat vergt enige oefening. Door stap voor stap naar een 'hoger' niveau van meningsuitwisseling te gaan, kan een docent het middel optimaal inzetten bij de behandeling van taboeonderwerpen. In de praktijk slaan docenten de stappen van meningsvorming en dialoog (zie de vijf stappen hieronder) vaak over. Voor een goed debat moeten leerlingen geleerd hebben naar elkaar te luisteren en de mening van de ander op waarde te schatten.

### Vijf stappen naar een goed debat

#### Stap 1

Luisteren naar wat het onderwerp inhoudt en behelst ('aandacht' en 'interesse')

Hiervoor kan de docent oefenvormen inzetten om aandacht en interesse van leerlingen voor een onderwerp te wekken.

#### Stap 2

Meningsvorming individueel ('waardering')

Hiervoor kan de docent oefenvormen inzetten om leerlingen hun eigen positie met betrekking tot het onderwerp te laten bepalen.

#### Stap 3

Dialoog: het eigen standpunt uiteenzetten zonder de ander daarbij meteen te willen overtuigen ('waardering', mogelijk ook 'organisatie')

In de dialoog gaan de deelnemers eerst op zoek naar de dingen zij gemeenschappelijk hebben. De deelnemers gaan niet de 'strijd' met elkaar aan, maar luisteren naar het standpunt van de ander. De nadruk bij dialoog ligt op het vinden van gemeenschappelijke waarden over een onderwerp.

---

## Stap 4

Discussie: door naar meningen van anderen te luisteren de eigen mening al dan niet willen bijstellen ('waardering', mogelijk ook 'organisatie')

De discussie is het vervolg op de dialoog. In de discussie stellen deelnemers elkaar verhelderende vragen. Dat levert mogelijk inzichten op die ruimte bieden de eigen mening bij te stellen.

## Stap 5

Debat: het de ander proberen te overtuigen van de eigen mening ('waardering', mogelijk ook 'organisatie')

Op basis van dialoog en discussie bedenken deelnemers aan een debat argumenten waarmee ze een stelling kunnen verdedigen. Daarbij proberen ze ook te bedenken wat de 'tegenstanders' als argumenten kunnen gebruiken om hún stelling te verdedigen. Zo kunnen leerlingen proberen vooraf hun debatstrategie te bepalen.

Het debat is een manier van communiceren die van deelnemers vraagt vooraf goed over een onderwerp te hebben nagedacht. Ook moeten ze in staat zijn in het debat een zekere emotionele afstand te bewaren. Het debat vereist respectvolle omgangsvormen. Het is bij gevoelige en beladen onderwerp niet voor alle leerlingen geschikt als didactische methodiek. Bij deze groep is het raadzaam de leerlingen eerst te leren debatteren over minder gevoelige onderwerpen.

## Benodigde vaardigheden van de docent

Om in de klas een debat over een taboeonderwerp te houden, moeten docenten over vijf vaardigheden beschikken. De eerste twee zijn 'Verhelderende vragen stellen' en 'Spiegelen'. Een toelichting hierop staat eerder beschreven in de uitwerking van deel 3 van deze training.

De volgende drie vaardigheden:

### Orde houden:

Het is belangrijk te voorkomen dat de discussie in de groep verzandt in een woordenwisseling. Een docent moet ieders inbreng serieus nemen, en tegelijkertijd bewaken dat iedereen in de discussie met respect wordt behandeld. Een leerling die merkt dat zijn of haar mening serieus genomen wordt, raakt waarschijnlijk ook meer geïnteresseerd in het onderwerp. In het model van Kratwohl maakt hij of zij dan de stap van 'aandacht' naar 'interesse'.

### Discussie leiden:

De begeleider van een debat moet ervoor zorgen dat iedere deelnemer die iets wil bijdragen voldoende aan het woord komt. Zo voorkomt hij of zij dat leerlingen het idee krijgen dat hun inbreng niet gewenst is. Tegelijkertijd bewaakt de docent de toon waarop de discussie gevoerd wordt. Het is belangrijk dat de deelnemers aan het debat respectvol met elkaar blijven omgaan, ook bij mogelijk grote meningsverschillen. Het is vaak lastig om de hele groep te betrekken bij een debat. Vaak komen dezelfde mensen keer op keer aan het woord. Het is belangrijk om meer leerlingen te stimuleren ook actief deel te nemen, zonder ze overigens te verplichten iets te zeggen.

### Eigen doelen bewaken:

Tijdens de discussie moet de docent steeds beoordelen of het besprokene nog overeenstemt met de doelen die hij of zij via het debat wil behalen. Soms is het nodig in te grijpen als het debat dreigt af te dwalen. Daarbij is het van belang een samenvatting te geven, om vervolgens een aansluitende vraag te stellen die een koerswijziging in het debat inluidt. Zo voelen de leerlingen zich niet overvallen, en zullen zij eerder bereid zijn mee te gaan in de koerswijziging.

## DEEL 6

### VRAGEN EN AFRONDING (10 minuten)

In dit laatste deel van de training krijgen de deelnemers ruimte om vragen te stellen. Ook is er gelegenheid vragen te beantwoorden die eerder zijn blijven liggen. Tijdens dit afrondende deel geeft de trainer bovendien nadere uitleg over de reader die aan de deelnemers van de docenten-training verstrekt wordt. Hierin staan, naast enige artikelen met theoretische achtergronden, allerlei oefenvormen die docenten kunnen gebruiken om taboeonderwerpen met hun leerlingen te bespreken.

Tot slot biedt de trainer de deelnemers de mogelijkheid om kort te reageren op wat zij van de training gevonden hebben. Ook inventariseert hij of zij welke eventuele vervolgstappen de docenten op prijs zouden stellen. Welke ondersteuning zouden zij wensen om zich goed te kunnen voorbereiden op het bespreken van taboeonderwerpen met hun leerlingen?